

tasdik eden bir menşur gönderdi. Emîr İsmâil, aynı yıl Talas'a Karluklar üzerine başarıyla sonuçlanan bir sefer düzenledi. Talas'ın Türk emîriyle dihanların çoğu bu sefer sırasında müslüman oldu. Büyük bir kilise camiye çevrildi ve hutbe Halife Mu'tazid-Billâh adına okundu. Yine aynı yıl Üşrüsene Sâ mânî topraklarına katıldı.

Bu arada Mu'tazid-Billâh, İran'da hâkimiyetini genişleten Saffârî Emîri Amr b. Leys'in baskısıyla Emîr İsmâil'i Mâverâ-ünnehir valiliğinden azledip yerine kendisini tayin ettiğine dair bir menşur göndermek zorunda kaldı. Bunun üzerine Amr b. Leys İsmâil'i itaate davet etti. İsmâil bu daveti savaş sebebi sayarak tepki gösterince Amr Mâverâünnehir'i ona bırakmaya razı oldu. Fakat İsmâil, Amr'ın elçilerini kabul etmeyip geri gönderdi. Bu duruma sinirlenen Amr Ceyhun kıyasına iki ordu sevketti. Emîr İsmâil de 20.000 askerle birlikte Ceyhun'u geçti. Yapılan savaşı İsmâil kazandı. Bir yıl sonra iki ordu tekrar karşı karşıya geldi. Ceyhun'u geçip Belh şehrini kuşatan Emîr İsmâil Amr'ı esir aldı (15 Rebülâhîr 287 / 19 Nisan 900). Onun bu zaferi halifeyi rahatlatı ve kendisini Horasan emîri olarak tanıdı. İsmâil halifenin isteği üzerine Amr'ı Bağdat'a gönderdi. İsmâil'in son yılları, Cürcân ve Taberistan'da Zeydî imamlarla mücadele ile geçti. Bu yıllarda gücünü Kuzey İran'dan batıya doğru genişletmeye çalıştı. Mâverâünnehir'e bozkırlardan ulaşan büyük bir Türk topluluğunu İslâm ülkelerinden gelen gönüllülerin de yardımıyla geri püskürttü (291/904).

İran'ın bütün Kuzey vilâyetlerini hâkimiyetine alan Emîr İsmâil ömrünün sonuna kadar Abbâsîler'e bağlı kaldı. Onun devrinden itibaren Buhara büyük bir idarî ve kültürel merkez haline geldi. Buhara'da bir saray inşa edildi. 178 (794-95) yılında Vali Fazl b. Yahyâ el-Bermekî tarafından yaptırılan cuma camisini tamir ettirdi ve genişletti (290/903). 280 (893) yılından itibaren çoğunluğu bakır olmak üzere Şâş, Semerkant, Enderâb ve Nişâbur'da sikke darbettirdi.

Sâ mânî Devleti'nin gerçek kurucusu ve hânedanın en önde gelen şahsiyeti olarak kabul edilen Emîr İsmâil 14 Safer 295 (24 Kasım 907) tarihinde vefat etti. Ölümünden sonra kendisine "emîr-i mâzî" ve "emîr-i âdil" lakapları verildi. Yerine oğlu Ahmed geçti. Buhara'da ona izafe edilen türbenin Sâ mânîler'in daha sonraki bir dönemine ait olduğu tahmin edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Târîh* (Ebü'l-Fazl), X, 30, 34, 67, 68, 77, 81, 83-84, 88, 94, 96-97, 116, 137; Nerşahi, *Târîh-i Buğhârâ* (nşr. Ch. Schefer), Paris 1892, s. 75-91; Gerdîzî, *Zeynû'l-ahbâr*, Tahran 1327, s. 11-15, 21; *Târîh-i Sîstân* (nşr. Bahâr), Tahran 1314 hş., bk. İndeks; Nizâmülmülk, *Siyâsetnâme* (Köymen), s. 19, 24-27, 203; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), III, 200-201; Beyhakî, *Târîh* (Behmenyâr), s. 68-69; İbn Hallikân, *Vefeyât*, V, 161, 262-263; VI, 424-428; R. N. Frye, *Bukhara: The Medieval Achievement*, Norman 1965, s. 38-49; a.mlf., "The Sâ mânîs", *CHIr.*, IV, 136-161; Artuk, *İslâmî Sikkeler Kataloğu*, I, 310-311; W. Barthold, *Turkestan Down to the Mongol Invasion*, London 1977, bk. İndeks; a.mlf., "İsmail", *IA*, V/2, s. 1111; C. E. Bosworth, *The History of the Saffarids of Sistan and the Maliks of Nimruz (247/861 to 949/1542-43)*, California 1994, s. 121-122, 201, 210-211, 220-234; a.mlf., "İsmâ'îl b. Aḥmad", *EP* (İng.), IV, 188-189; a.mlf., "Esmâ'îl b. Aḥmad b. Asad Sâ mânî", *Elr.*, VIII, 636-637.

SAĐİ S. KUCUR

İSMÂİL ÂSİM EFENDİ

(bk. ÂSİM EFENDİ, Çelebizâde).

İSMÂİL b. AYYÂŞ

(إسماعيل بن عياش)

Ebû Utbe İsmâil b. Ayyâş
b. Süleym el-Himsî
(ö. 181/797)

Hadis hâfızı.

108'de (726-27) dünyaya geldi. 102 (720), 105 (723) ve 106'da doğduğu da zikredilmiştir. Benî Ans'in mevlâsı olduğu için Ansî nisbesiyle de anılır. Babasından miras kalan 4000 dinarın tamamını hadis öğrenmek için harcadı. Dimaşk'ta Muhammed b. Ziyâd el-Elhânî, Zübeydî, Hicaz'da Medine Kadısı Ebû Tuvâle, Zeyd b. Eslem, Mûsâ b. Ukbe ve Yahyâ b. Saîd el-Ensârî gibi âlimlerden hadis öğrendi. Dimaşklî âlimlerin rivayetlerini en iyi bilen birkaç muhaddisten biri oldu. Hz. Ali hakkında iyi duygular beslemeyen Dimaşklî hemşehrilerine onun faziletlerine dair hadisler rivayet ederek bu kanaatlerini değiştirdi. Çok hadis rivayet ettiği için Bağdat'ta Halife Mansûr tarafından Hizânetü'l-kisve'nin başına getirildi (Hâtîb, VI, 221). Kendisinden hocaları A'meş, İbn İshak ve Süfyân es-Sevrî ile Hayve b. Şüreyh, Leys b. Sa'd, Abdullah b. Mübârek, Yahyâ b. Maîn ve diğerleri rivayette bulundular. Dâvûd b. Amr onun 30.000 rivayeti ezbere bildiğini, bunları bir kitaba bakmadan naklettiğini belirtmiş, Ali

b. Medînî ve Ahmed b. Hanbel gibi muhaddisler, Velîd b. Müslim ve İbn Lehîa ile İbn Ayyâş'ın Dimaşklılar tarafından rivayet edilen hadislerde otorite olduklarını ifade etmişlerdir. Buhârî ve Ebû Bişr ed-Dûlâbî de onun hemşehrilerinden rivayet ettiği hadisleri sahih, diğer rivayetlerini güvenilmez kabul etmişlerdir. Yahyâ b. Maîn ile Fesevî, İbn Ayyâş'ın sika, Nesâî ise zayıf olduğunu, İbn Hibbân da rivayetlerinde hata ettiğini belirtmiştir. Ebû İshak el-Fezârî onun hadislerinin yazılmasını tavsiye ederken Ebû Hâtim er-Râzî bu görüşü paylaşan bir başka âlimin bulunmadığını söylemiştir. Zehebî ise İsmâil b. Ayyâş'ın Hicazlılar'la Iraklılar'dan rivayet ettiği hadislerle ihticâc edilemeyeceğini, ancak Dimaşklılar'dan yaptığı rivayetlerin hasen sayılabileceğini, bunları nakzeden daha kuvvetli bir rivayet mevcut olmadığında onların delil olarak kullanılabileceğini kaydetmiştir.

İsmâil b. Ayyâş hakkında farklı kanaatlerin ileri sürülmesinin sebebi, Hicazlı ve Iraklı muhaddislerden hadis yazdığı kitaplarını kaybettikten sonra onlardan yaptığı rivayetlerde yanılmasıdır. Rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'ye dahil dört sünen ile Buhârî'nin *Ref'û'l-yedeyn fi's-salât*'ında yer alır. Sünete bağlı, cömert, vakur bir kimse olduğu belirtilen İsmâil b. Ayyâş 8 Rebülevvel 181'de (10 Mayıs 797) vefat etti. Onun aynı yıl cemâziyelevvelde (temmuz) veya bir yıl sonra öldüğü de zikredilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Yahyâ b. Maîn, *et-Târîh*, II, 36; Buhârî, *et-Târîhü'l-kebir*, I, 369-370; Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târîh*, I, 172; Ukaylî, *ed-Du'afâ*, I, 88-90; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, I, 191-192; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 124-126; İbn Adî, *el-Kâmil*, I, 288-296; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, VI, 221-228; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târîhi Dimaşk*, III, 42-43; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 253-255; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, VIII, 312-328; a.mlf., *el-İber*, I, 215-216; İbn Hacer, *Tezhibü't-Tezhib*, I, 321-326.

SELAHATTIN POLAT

İSMÂİL BEY, Gutgaşınılı

(1806-1861)

Azerbaycanlı Türk yazarı.

Eski adı Gutgaşın olan Oğuz şehrinde doğdu. Babası Nasrullah Sultan ve dedeleri, o dönemde Azerbaycan'ın Şeki Hanlığı'na bağlı olan Gutgaşın'ın beyleri idiler. İlk tahsiline özel hocalardan aldığı derslerle başladı. Farsça ve Arapça'yı öğrenek Şark edebiyatını tanıdı. Bey ailesinden